

Іванов С. Ю.,
доцент кафедри українознавства
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кандидат історичних наук

Ідея соборності в українському суспільно-політичному русі на початку XX ст.

Ідея єдності та соборності, так само як свободи і незалежності, закладена в фундаменті державницької концепції кожного народу. Український народ також не є виключенням у цьому відношенні, особливо сьогодні, коли дехто бажає бачити його бездержавним, роз'єднаним та знесиленим. Внаслідок багаторічних важких зусиль, наш народ наприкінці XX століття врешті решт здобув свою довгоочікувану незалежність і почав розбудову власної держави. Важливу роль у розпаді радянської держави СРСР і відродженні незалежної України зіграв величний ідеал соборності українців, який активно пропагувався разом з іншими національно-державницькими гаслами, Народним Рухом України та всіма патріотичними силами наприкінці 80-х-початку 90-х років XX століття. У зв'язку з цим, варто згадати відомий «Ланцюг Злуки», що був організований ними 22 січня 1990 року. Цей «ланцюг» поєднав мільйони людських рук і сердець міста та села Центральної і Західної України від Києва до Львова, він показав усьому світу прагнення нашого народу до власної єдності і державності. Одним із пріоритетних завдань сучасного державотворення в Україні є об'єднання української нації, збереження територіальної цілісності та недоторканості держави, зміцнення єдності всіх її регіонів, відмінність і розмаїтість яких сформувалася під тиском несприятливих історичних обставин. Особливе значення для вирішення цього завдання має вивчення й врахування багаторічного досвіду боротьби нашого народу за свою соборність та незалежність.

Сам термін «соборність» з'явився у вітчизняному науковому й політичному лексиконі порівняно недавно, тому доцільно було б висловити деякі міркування щодо його визначення. Тривалий час це поняття вживалося в світовій науці як демонстрація процесів релігійного або державного об'єднання, згуртування схожих ідеологічних та суспільно-політичних рухів. Крім цього, ним часто користувалися у визначенні об'єднаних конфесіональних процесів християнства, мусульманства та інших світових релігій, а також з метою здійснення політичної тактики імперських супердержав. Свого сучасного змісту ідея соборності набула вже в новітні часи, а саме під час розгортання національно-визвольної

боротьби народів, розвитку етнонаціональних об'єднувачих процесів, вирішення національно-державних проблем.

В Україні одним із перших у політичному контексті визначення поняття «соборність» дав відомий вітчизняний історик Михайло Грушевський. У своїй праці «Галичина і Україна» він пояснює його як синонім поняття «національний іредентизм», тобто майбутнє «об'єднання, збирання розділених українських земель». Соборність—загальна, типова ознака кожної нації, обов'язкова умова її розвитку, головна передумова державності.

Коли наприкінці ХХ ст. була створена суверенна Україна термін «соборність», який до цього використовували лише діаспорні видання, швидко почав розповсюджуватися в науковій та публіцистичній літературі в енциклопедіях і словниках. Не дивлячись на те, що різні автори інколи по різному тлумачать зміст цього терміну, сьогодні вже конкретно можна визначити найбільш характерне його значення. Так наприклад, Микола Томенко зазначив, що слід розрізняти такі підтексти розуміння цього терміна: «Соборність —як ідея об'єднання всіх українських земель в єдиній державі; соборність — як ідея об'єднання українців в Україні та поза її межами, а також всіх, хто вважає Україну своєю Вітчизною, незалежно від їх національної належності».

Варто зазначити, що вже наприкінці ХІХ —початку ХХ століття українська суспільно-політична думка поступово вийшла на якісно новий рівень в осмисленні перспектив національно-визвольного руху, окресливши як важливу мету ідею соборності всіх українських земель в єдиній державі. Відбувалося це майже одночасно по обидва боки розділяючого українців кордону. Реалізовували ці нові ідеї переважно представники молодшого покоління української інтелігенції. Серед східних українців думку про необхідність боротьби за соборну самостійну Українську державу відстоював у своїй полеміці з М.Драгомановим автор відомих «Листів із Наддніпрянської України» Борис Грінченко. Разом з Тарасом Зінківським він написав політичну програму українського руху, в якій мова йшла про те, що жодні географічні межі не можуть розділити одного народу.

Головним фактом того, що ідея соборності України перетворилася на початку ХХ століть в одне із пріоритетних завдань національно-визвольного руху, стало закріплення її в програмних документах деяких українських політичних партій, які були створенні в той період. Особливо важливим був той факт, що відбувалося це майже одночасно як на Заході так і на Сході. Так, заснована в грудні 1899 р. у Львові за ініціативи І.Франка, М.Грушевського, К.Левицького, Ю.Романчука, та інших діячів Національно демократична партія з самого початку підтримувала цю велику ідею. Крім цього ідею соборності та державності українських земель підтримала створена ще в 1890 р. у Львові Русько-українська радикальна партія. Зокрема, на з'їзді, який відбувся 23 грудня 1906 р., галицькі радикали ухвалили таке рішення, про те, що партія буде під-

римувати лише тих кандидатів, котрі будуть допомагати народу вибороти економічну та політичну незалежність від Відня. А майбутнє своє вони вбачали в єдності з українським народом, який перебував під владою Росії.

Що стосується Наддніпрянської України, тут ідеологом самостійницького соборництва став молодий харківський адвокат Микола Міхновський. Під час нелегальних шевченківських свят в Полтаві та Харкові на початку 1900 р. він виголосив промову, яка в тому ж році вийшла у Львові окремою брошурою під назвою «Самостійна Україна» як офіційне видання Револуційної української партії – першої української політичної партії Наддніпрянщини. В ній містився пристрасний заклик до активної боротьби за вільну, незалежну, єдину соборну Україну. В подальшому після відмови керівництва РУП від ідеї самостійної України і переходом на автономістські засади М. Міхновський засновує наприкінці 1901 – початку 1902 рр. власну політичну силу Українську народну партію, яка до 1917 р. була фактично єдиною партією самостійницького типу в Східній Україні.

Головне місце серед велетнів національної думки і українського визвольного руху належить найвидатнішому історичу України, відомому громадсько-політичному діячеві – Михайлу Грушевському. Саме він тривалий час був, по суті, провідною постаттю й символом національного соборництва. Всією своєю величезною науковою і громадсько-політичною діяльністю, навіть власною біографією, вчений демонстрував нерозривну єдність українських земель. В багатьох своїх працях він переконливо доводив, що необхідність концентрації всіх національних сил, усіх частин української території зумовлюється, насамперед, корінними інтересами розвитку народу, його національно-визвольного руху. Крім цього ідею соборності також підтримувала Українська радикально-демократична партія, яка була створена наприкінці 1905 року. В її програмі з цього приводу зазначалося, що держава має бути федерацією рівноправних автономних національно-територіальних одиниць.

Великою заслугою української суспільно-політичної думки початку ХХ століття стало висунення як стратегічне завдання виборення й побудови незалежної соборної Української держави, яка охоплювала б усі етнічно українські землі, що входили тоді до складу Російської та Австро-Угорської імперій. По суті, вся історія нашого народу являє собою складний шлях до територіальної соборності.

Отже, соборність усіх своїх етнічних земель, територіальна консолідація здавна були заповітною метою українського національно-визвольного руху, який у складних умовах довготривалої відсутності власної державності фактично виконував об'єднавчу функцію, всіляко сприяючи налагодженню контактів між розмежованими державними кордонами частинами України.